

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KARIŞIK DİLLİ METİNLERİNDEN BARAK BABA MANZUMESİ*

*Mustafa KOÇ***

Öz: Anadolu Türkçesi'nin Oğuz Türkçesi merkezinde şekillenirken karşılaştığımız karışık dilli metinlerden biri 13. yüzyıl sonu, 14. yüzyıl başına ait Barak Baba manzumesidir. Bu manzume 14. yüzyılda Farsça şerh edilmiş, Farsça şerh de 15. yüzyılda Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu makalede Barak Baba ve manzumesi üzerinde yapılan çalışmalar kronolojik sıra içinde ele alınmış ve değerlendirilmiş, daha önce Abdülbaki Gölpınarlı tarafından esaslı bir çalışma konusu olan Barak Baba manzumesi ve şerhinde ileri sürülen bazı görüşler yeni verilerle düzeltilmiş, yeni nüshalarla zenginleştirilmiştir. Tespit edilen tüm nüshalarla manzumenin tenkitli metni, karışık dil hususiyetlerine temas edilerek bu neşirde verilmiştir. Karışık dillilikten Oğuz Türkçesine geçişin takip edilebildiği nüshalar Behcetü'l-Hadâik'le paralellik göstermektedir, bu geçiş notlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesi, Barak Baba, Barak Baba Manzumesi, karışık dillilik.

The Poem of Barak Baba in Mixed Language Texts of Old Anatolian Turkish

Abstract: While the Anatolian Turkish is formulated based on Oghuz Turkish, one of mixed language texts is the poem of Barak Baba dating sometime between the end of the 13th and the beginning of the 14th centuries. This poem was annotated in Persian in the 14th century, and the Persian annotation was translated into Turkish in the 15th century. In this article, the works carried out on Barak Baba and his poem are discussed and evaluated in chronological order. The substantial study of Abdülbaki Gölpınarlı on the Barak Baba poem and annotation has been corrected with new data and enriched with new versions. Focusing on the mixed-language features this paper provides a critical edition of the text based on all identified versions. The versions mark the transition to the Oghuz Turkish from mixed-language that is parallel to Behcetü'l-Hadâik.

Key words: Old Anatolian Turkish, Oghuz Turkish, Barak Baba, Barak Baba Poem, mixed-lingualism.

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 19.11.2017 - 15.03.2018

Merhum hocam Semih Tezcan'la *Behcetü'l-Hadâik* etrafında yazdığım “Anadolu’da İlk Türkçe Telif Eser” (Koç, 2011) makalesiyle kendisine ince bir göndermeyle başlayan temasımızda "karışık dilli" metinlerin Harezmi Türkçesi tesiriyle şekillendiği etrafında sohbetlerimiz olmuştu. Benim için "Türkolojinin beylerbeyi" olan Semih Bey'le karşılıklı görüş teatisinde umumiyetle mihverimiz Anadolu Türkçesinin kuruluş meseleleriydi. Birkaç makaleyle bu bahsi devam ettirdim. Kendisini minnet ve şükranla anıyorum.

** Prof.Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafa.koc@bilecik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5801-7820

Barak Baba'nın kelimelerine dair modern çalışmalarda ilk temaslar Fuat Köprülü'nün 1922'de "Anadolu'da İslâmiyet" ve 1929'da *Influence du Chamanisme Turco-Mogol Sur Les Ordres Mystiques Musulmans* adlı çalışmalarında yapılır, kendisi Barak Baba'nın "muammaya benzeyen bazı kelimât-ı sûfiyânesini"n Farsça şerhinin ve bu şerhin onuncu asırda yapılmış Türkçe bir tercümesinin bulunduğunu, yakın bir zamanda Barak Baba hakkında mufassal bir tetkikle beraber nüshası Viyana'da bulunan tercümeyle de notlarla yayımlayacağını vadeder (Köprülüzade, 1922, s. 393). Neşri bundan yedi yıl sonrasına ait *Influence du Chamanisme*'de de (Köprülüzade, 1929, s. 17) Barak Baba üzerine yazacağı monografiye işaret eder ancak bu vadini gerçekleştirmez.

Barak Baba etrafında ikinci temas Hilmi Ziya'nın 1923 tarihli "Anadolu Tarihinde Dinî ve Ruhîyat Müşahedeleri" başlıklı yazıdır (Hilmi Ziya, 1923). Yazar, Barak Baba kaydıyla imla ettiği Barak Baba'ya ait Amasya'da 853'te yazılmış Farsça "Şerh-i Kelimât-ı Şeyh Barak"tan şerhin kendisini değil, şerhe esas olan Barak Baba'nın manzumesini Unkapanı Emir Buhari Tekkesi postnişinlerinden Ali Efendi'nin kütüphanesinde bulunan mecmuadan aktarır (Hilmi Ziya, 1923, ss. 440-441). Hilmi Ziya yazısında bu şerhin bir başka nüshasının Britishe Museum'daki bir mecmuada bulunduğunu da kaydeder.

Üçüncü temas Ziyaeddin Fahri'nin "Barak Baba Risalesi" başlığını taşıyor (Ziyaeddin Fahri, 1927): 1927'de Hayat Mecmuası'nda çıkan yazısında yazmanın tavsifi, muhtevası ve Hacı Bektaş koleksiyonu içinde (4/17) yer alan Barak Baba risalesini bu sözlerle değerlendirir:

Risalelerin en büyüğü olan birisi Türkçe'dir. Bunun dördüncü sahifesindeki "... Bu birkaç kelime ki, seyyidü'l-tarikat ve'l-hakikat kıdvetü's-sâlikin Şeyh Barak kaddesellahu sırrahu, ki muhabbet şarabın içenlerin ser-mestleridir" kaydı, risalenin halk mutasavvıflarından Barak Baba'ya aidiyetini göstermektedir. Şeyh Barak, hadislerle ve ayetlere Mevlana'dan aldığı Mesnevi mısralarına istinat ederek irşadatta bulunmaktadır. Bütün gayesi gönül gözünün bi'l-külliyeye açılması etrafındadır (Ziyaeddin Fahri, 1927, s. 55).

Abdülbaki Gölpınarlı 1936'da *Yunus Emre -Hayatı-* adlı kitabında yukarıdaki kaynaklara temas ettikten sonra Hacı Bektaş Tekkesi'nden Ankara Kütüphanesi'ne intikal eden yazmalar arasında bir mecmuada İlyas b. Hızır tarafından vücûda getirilmiş Türkçe şerhin bulunduğunu kaydeder, mecmuadaki şerhin Anadolu Türkçesiyle kaleme alındığı ve Barak Baba manzumesinin de bu dil özelliğini taşıdığı notunu düşer (Gölpınarlı, 1936). Gölpınarlı, Barak Baba manzumesinin Hilmi Ziya'nın Çağatayca dediği ve neşrettiği metin ile ikisi Anadolu Türkçesine aktarılmış üç versiyona sahiptir. Son iki nüshadan kasdı, bahsettiği mecmuada önce bütün olarak verilen Barak Baba manzumesi ve bunu takip eden şerhin içindeki ikinci manzumedir.

Gölpınarlı, Hızır b. İlyas'ın (890 Saferinde (1485) Muhammed-i Bostânî istinsahlı metnini biraz da Köprülü'nün önünü keserek bu eserinde neşreder. Gölpınarlı bu tarihlerde henüz Türkçe şerhin Farsça şerhten tercüme edildiğini fark etmemiştir. Daha sonra Gölpınarlı, 1958'de *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-nâme"* çalışmasında Hızır b. İlyas'ın Kutbu'l-Alevî'nin Farsça şerhinin mütercimi olduğunu kaydeder (Gölpınarlı, 1958).

Mehmed Tâhir'in 1920'de yayımlanan *Osmanlı Müellifleri* II'de Firdevsî maddesinde (Bursalı Mehmet Tâhir, 1920, ss. 357-359) Müze-i Hümâyûn'da (Arkeoloji Küt.) bulunan *Gülistan* nüshasının müstensihî "Hızır b. İlyâs el-Mütehalls bi'l-Firdevsî" kaydındaki "Firdevsî'den hareketle Gölpınarlı elindeki yazmada Barak Baba kelimelerinin mütercimi görünen Hızır b. İlyas'ın *Süleymannâme* müellifi Firdevsî-i Tavîl olduğu sonucuna varır ve hükmünü kesin ifadelerle belirtir:

İlyâs b. Hızır da Uzun Firdevsî'dir. Çünkü II. Bâyezîd devrinde yaşayan ve Firdevsî mahlasını kullanan, tarih ve muhazarata, daha doğrusu olağanüstü olaylara düşkün bulunan, hele babasının adı Hızır, kendisinin adı İlyâs olan bir başka adam yoktur ve iki ayrı adam bu kadar birleşemez. Görülüyor ki Firdevsî (d.857/1453-ö.1512'den sonra), Barak Baba gibi Bâtınî bir şeyhin eseriyle de meşgul olmuştur. Bütün bunlarla beraber Firdevsî'nin üslubuyla Vilâyet-nâme'nin üslubunu da inceledik ve tam bir birlik gösterdiğini gördük (Bursalı Mehmet Tâhir, 1920, s. XXIII)

Daha önce Fuad Köprülü *İslam Ansiklopedisi*'nde 1947'de kaleme aldığı Firdevsî maddesinde, Bursalı Mehmed Tâhir'in ileri sürdüğü Uzun Firdevsî'nin adının Hızır b. İlyas olduğu iddiasını, Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan müellif nüshası *Süleymân-nâme*'de Firdevsî'nin kendi adını Şerefeddin Mûsa olarak belirttiğine dair E. Blochet'in (*Catalogue Des Manuscrits Turcs*, II, s. 224) kayıtlarına dayanarak reddeder (Köprülü, 1947, s. 649). Yine de bu bilgiyi atlayıp Hızır b. İlyas -Uzun Firdevsî eşleştirmesini Gölpınarlı gibi sürdüren kalemlere rastlanır. Hatalı bir şekilde artık Barak Baba risalesinin Türkçe mütercimi Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl, Uzun Firdevsî kabul edilir! Uzun Firdevsî'yi ele alan çalışmalar da bundan sonra onu bâtinî bir karaktere büründürür. Oysa biraz sonra belirteceğimiz gibi akademiyanın girdiği yanlış yollardan biridir bu.

Barak Baba'nın üzerinde son mühim çalışma Haydar Ali Dirioz'ün "Kutbu'l-Alevî'nin Barak Baba Risalesi Şerhi"dir (Dirioz, 1951). Ayasofya, 3135'te bulunan mecmuanın sonunda yer alan Barak Baba şerhi ile Gölpınarlı'nın 1958'de *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Vilâyet-nâme"*'de (Gölpınarlı, 1958) varlığına işaret ettiği Farsça şerhin bir nüshası tespit edilmiş olur. Risaleye dair münhasıran Gölpınarlı çalışmalarından haberdar olan Dirioz'ün tanıtma makalesinde metin neşri vs. cihetten metni ele almaksızın 756 hicrî tarihli bu en

eski tarihli eserin şarihi Kutbu'l-Alevî'nin Altınordu sahası kalemlerden Hüsrev ü Şîrîn sahibi Kutb olduğuna dair iddiaları dikkat çekicidir.

Düzeltilmeler ve İlaveler

(1) Barak Baba kelimelerinin Farsça şerhinin sahibi "Kutbu'l-^çAlevî-Kutb el-^çAlevî" midir yoksa "Kutbu'l-^çUlvî-Kutb el-^çUlvî" midir? Her iki okumaya da müsait olan Arap harfli imla Farsça şerhin Viyana nüshası hariç Farsça ve tercüme nüshalarında harekesizdir. Gölpınarlı ve Haydar Diriöz ilkinin tercih eder, ancak tercümenin harekeli Viyana nüshasında şarihin adı "Kutb Ulvî"dir.

(2) Hilmi Ziya'nın kullandığı Unkapanı Emir Buhari Tekkesi postnişinlerinden Ali Efendi'nin kütüphanesinde bulunan Amasya'da H. 853'te yazılmış Farsça şerhteki tarih, Hilmi Ziya'nın iddia ettiği gibi bu telifin değil, istinsahın tarihidir, nitekim Ayasofya, 3135'teki nüsha H. 756'ya aittir.

(3) Hilmi Ziya'nın kullandığı H. 853 tarihli yazma nüshaya tesadüf edilememekle beraber doğrudan bu nüshadan 21 Şevval 1337'de istinsah edilmiş olan nüsha Tahir Ağa Tekkesi, no. 615'te (1b-16b) kayıtlıdır; bu nüshanın tetimmesinde müstensih kaynağını "Sekiz yüz elli üç senesinde yazılmış nüshadan istinsah olunmuştur" notuyla belirtmiştir.

(3) Hilmi Ziya'nın Biritish Museum'da bulunduğunu söylediği diğer nüshaya katalog taramalarımızda tesadüf edilmemiştir.

(4) Kutb el-Ulvî'nin Farsça şerhinin tercüme nüshalarından Gölpınarlı'nın neşrini yaptığı Hacı Bektaş Tekkesi'nden Ankara Kütüphanesi'ne getirtilen 4/17 kayıtlı nüsha bugün Konya Bölge Yazmalar'da Hacı Bektaş Koleksiyonu'ndadır: Demirbaş no: BY10787, Eski no: 196. Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı'nın tekke ve zaviyelerin lağvından sonra kütüphanesinde bulunan yazmalar Ankara Evkaf Kütüphanesi'ne (Millî Kütüphane) intikal etmiş, ardından Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi envanterinde olarak Hacı Bektaş Külliyesi'ne ve nihayet 2005'te bu koleksiyon Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. Faruk Ağartan'ın uzmanlık tezi olarak 2016'da hazırladığı *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Hacı Bektaş Koleksiyonu Yazma Eserler Kataloğu*'nda bu bilgilerle birlikte mecmua içeriği de tavsif edilmiştir (Ağartan, 2016, s. 1; ss. 155-159)

Türkçe Şerhin Sahibi Meselesi:

(5) Gölpınarlı yukarıda belirttiğimiz üzere, kullandığı tercüme nüshadaki "Bu risâle-i tevhd-i Yezdâni tahrîr kılan duâcılar kemteri ve günâhkârlar berteri İlyâs b. Hızır" kaydına istinaden İlyâs b. Hızır'ı eserin önce şarihi (Bk. Gölpınarlı, 1936, s. 199) daha sonra biz düzeltmeyle İlyâs b. Hızır'ın Firdevsî-i Rûmî olduğunu ve onun şarih değil mütercim olduğunu (Gölpınarlı, 1958, s. XXIII) ileri sürer. Gölpınarlı'nın neşrinde gerçekten de İlyâs b. Hızır, şerhin aslının Ulvî'ye aidiyetini gölgeleyen birtakım ifadelerle ve ahenksiz cümlelerle

kendisini metnin müellifi olarak gösterir:

Ve ammâ ba'd, bu birkaç kelimeler ki seyyidü't-tarîkat ve'l-hakîkat kıdvetü's-sâlikîn Şeyh Barak kaddesallâhu sırrahu ki mahabbet şarâbın içenlerün ser-mestleridür, mestlik hâletinde beyân kılmışdı. Egerçi ışk şarâbın içenlerün şûrîde sözleri hevâ-perestlerün sem'ine râst gelmez ve bâde-i hayret sergeştelerinin makâlâtı güncişkler havsalasına muvâfık düşmez. Ümîz vâhibül'l-feyz hazretinden oldur ki bu risâle-i tevhîd-i yezdânî tahrîr kılan du'âcılar kemteri ve günâhkârlar berteri İlyâs b. Hızır gafferallâhu lehu ve li-vâlideyhi ve ahsene ileyhim diledi ki bu risâle-i şûr-engîzi Türk dilince tahrîr kıla, pes vâcib gördi ki bu sevb-i vakârı bir kadde biçmek gerek ki onun neslinde eben an-ceddi nesl-i meşâyih ola. Çün ki bu hil'ata lâyıık hazret-i halefü'l-ekâbir, zübde-i efâhır, fahru'l-meşâyih'l-kibâr Cemâleddîn Çelebi el-müştehir bi-İbni'l-Kâdî edâmallâhu hayâtehu gördü. Hem evâyilden anun muhibblerinden olduğumuzu bu vesîleyle bildürevüz ki anun lâyıık olaydı, du'âdan nesne bulmaduk, du'â getürdük. (Konya Yazmalar Ktp., Hacı Bektaş Koleksiyonu, demirbaş 289, no. BY 10787/5, 40b-41a).

Bu dönemde şeyh vasfını taşıyan iki Cemâleddîn Çelebi olup bu iki şahsiyet akrabadır. Bunlardan ilki Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nın ilk postnişini Şeyh Mehmed Çelebi (Çelebi Halîfe) (ö. 1497-98), diğeri Şeyh İshâk Cemâlüddîn (Cemâl Halîfe) (ö. 933/1527)dir. İthaf edilen kişinin "İbnü'l-Kâdî" unvanı, Şeyh Mehmed Çelebi'nin "Kazaskerzâde" unvanı ile kesiştiğine göre her hâlde metinde ismi geçen bu kişidir, Gölpınarlı da bu görüştedir.

Hızır b. İlyas'ın Cemâleddîn Çelebi'ye ithaf ettiği şerh gerçekten kendisinin midir? Türkçe şerhin aslının Farsça'dan tercüme edildiği ve Farsça şerhin Ulvî'ye ait olduğu açıkken geriye onun bu şerhin Türkçe' mütercimi olmasından bahsedilebilir. Tuhaf bir şekilde Hızır b. İlyas, Farsça şerhten de kendisinin sadece bu şerhin Türkçe'ye mütercim olduğundan bahsetmez, doğrudan telif sahibi olarak ortaya çıkar. "Bu risâle-i şûr-engîzi Türk dilince tahrîr" eden bu şahıs, şeyhini aldatıyor olabilir mi? Bunun için Türkçe tercümenin Viyana nüshasına uzanmak gerekir:

Barak Baba kelimelerinin Farsça şerhinin Türkçe tercümesinin bir nüshası Viyana Kütüphanesi'ndedir (Österreichische Nationalbibliothek, no. AL00628220; Bkz. Flügel, 1865, s. 240-42, no. 247) Yazma, Muhammed b. Hâcî'nin *Miftâhu'l-İnşâ* tercümesini (1b-28a) ve Kelimât-ı Barak Baba şerhinin tercümesini (Yazmada: Min Kelimâti Hazret-i Şeyh Barak) (28b-36b) içerir. Her iki eser aynı kalemden çıkma ve aynı mütercime aittir. Mütercim Muhammed b. Abdullatîftir: "Bu bende-i za'îf kim Muhammed b. 'Abdullatîfem" (vr. 2b) Barak Baba tercümesinde kendisini "Diledi ol ki kâdîdür Kân'a - Türkîye tercüme ide şerhin" (28b) beytinde Kân kadısı,

Miftâhu'l-İnşâ tercümesinde ise "Bu bende-i za'îf kim Muhammed b. 'Abdullatîfem, kasaba-i Ma'din'de kazâ adıyla mübtelâ olup" (vr. 2b) ifadesiyle Maden kadısı olarak takdim eder. Mütercimimiz "Ma'den"i diğer eserinde "Kân"a çevirmiştir.

Yazmadaki bir ibareden *Miftâhu'l-İnşâ* müellifi Muhammed b. Hâcî'nin, Muhammed b. Abdullatîf'in dip dedesi olduğunu anlıyoruz (vr. 3a).

Muhammed b. Abdullatîf, kadılık yaptığı Maden'de gelirine kaynaklık eden nüfusun azlığından, meşgul olacak mühim işlerin bulunmayışından ve halkın kuru kavgasından mustarıptır: "Kâziyam diyü fahr idersin ola - Ne kazâ ki odur âsmânî-kazâ - Fâyide yok kamu kuru da'vî - Biş yüz ev yok velîk çok gavgâ" (vr. 2a).

Maden - Kân kadısı Muhammed b. Abdullatîf kendisine güç gelen bu vazifede kanaat içinde günlerini baba ve dedelerinin türbesini bekledikleri Melik Dânişment'te, Niksar'da mütevekkil ve gûyâ Fatih'in devâm-ı devletine dua ederek geçirir: "Mütevekkilen 'alallâh tekâ'üd idüp eslâfun merhûm magfûr Melik Dânişmed tâbe serâhudan tâ bu vakte gelince âbâ vü ecdâddan türbe-i mutahherelerin bekleyip evkât-ı hamsede sultânü'l-İslâm ve'l-müslimîn... Sultân Mehmed b. Murâd Han" (vr. 2b) Ancak soyunun beklediği bu kazada durmaktan sıkılan gönü mansıp ve ihsan ümidiyle sultan eşğine yüz sürmek arzusundadır.

Muhammed b. Abdullatîf'in himayesine girmek istediği kişi Şeyhülislam Kemalpaşazade'nin dedesi Kemal Paşa'dır. Kemal Paşa ve Şehzade Bayezid'in her iki eserin konteksinde beraber zikri, Kemal Paşa'nın II. Bayezid'in Amasya sancağında yanında yer alan vezir olduğunu österir. Vakıa, mütercim Muhammed ile Vezir Kemal Paşa'nın arasında daha önceden temin edilmiş bir münasebet bulunduğu, biyografisine ait hemen pek az malumat olan Kemal Paşa için "Oldı mevlân a'zam-ı vüzerâ" (vr. 2a) demesinden Kemal Paşa'nın şehzade maiyetinde vezaretle bulunmasından önce Tokat'ta müderris ve Muhammed'in hocalarından olduğunu anlaşıyor. Muhammed onun iltifatına mazhar olmak için Niksar'dan "İtmeyüp bu yerde dahi karâr - Eyledi 'azm-i sütte-i mevlâ" ile mevlâsı Kemal Paşa'nın yanına, Amasya'ya gitmeye karar verir. Arada "Kemâl Paşa ebedallâhu ta'âlâ devletehudur kim bu kemîne kulinun evvel ü âhir neşv ü nemâsı o 'âlî-cenâbdan olup çerâgumuzun yanmasına sebep olmışdur" (vr. 2b) sözleriyle geçmişteki münasebetlerine temas ettiği paşanın senasında fevkalade mübalağalı ve peygamberleri içine katan karşılaştırmaları şaşırtıcıdır: "Fikri demez kemâlini Âdem - Gerçi kim oldı 'âlim-i esmâ; Re'y-i sâyibde mislin anun hiç - Nüh 'ömrinde görmeddi kat'â; Dest-i cûdin görürise unıda - Yed-i beyzâyı Hazret-i Mûsâ; Nefes-i pâkini eger görse - Hiç dem urmazdı Hazre-i 'Îsâ" Görüşmelerinde Kemal Paşa,

Muhammed'den devletin inşa geleneği için *Miftâhu'l-İnşâ*'ya dair değerlendirmelerde bulunur ve bu Farsça metnin tercümesini talep eder.

Yazımızın esas mevzuu olan Barak Baba'ya ait kelimelerin Farsça şerhinin tercümesi ise, bahsettiğimiz üzere Viyana'daki mecmuanın ikinci eseridir. Mevcut tercüme nüshalarından farklı olarak bu nüshada mütercimim manzum girişi yer alır. Bu giriş, bugüne kadar yanlış ya da eksik birçok hükmü tashih edecek malumatı ihtiva eder:

Muhammed bu manzum girişte kısa hamdele, salvele ve dört halifenin zikrinden sonra "kutb-ı ʿâlem, muhîl-i küll-i kemâl, ʿâşık-ı Hakk, merd-i merdâne, ʿumde-i ezkiyâ" sıfatlarıyla tavsif ettiği Şeyh Barak'ın Saltuk Ata'dan dolu içtiğini, Saltuk dergâhı sarhoşu olarak onun nice âşıkane ve mestane kelimeler söylediğini, İrakeyn ve Horasan muhitinin mürşit şeyhi Kutb ʿUlvî'nin de bu azizin kelimelerini hakkıyla ve gayet belîğ bir Farsçayla şerh ettiğini söyler. Muhammed, kelimeleri Türkçe olan Barak'ın şerhini faydasının umumî olması için Türkçe'ye tercüme ettiğini ve eserini Kemal Paşa'ya ithaf ettiği bilgisini verdikten sonra, Barak Baba'nın hırka giyip başına hasır sarındığını, bâtınını mamur, zahirinin virane olduğunu, nazar saldıgı kimsenin ölüp düştüğünü, himmeti ile batması muhakkak olan gemileri kurtardığını, yanında vahşî hayvanların toplandığını kaydeder. 56 beyitlik girişi mensur tercüme takip eder.

Bu nüshanın verdiği bilgilerden tercümenin Hızır b. İlyâs'a ait olmadığı, Muhammed b. Abdullatif tarafından Farsça şerhten tercüme edilerek II. Bayezid'in sancak beyliği sırasında yanında bulunan Kemal Paşa'ya takdim edildiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla Gölparlı'nın neşrini yaptığı nüsha girişindeki kayıtlara göre eseri sahiplenen Hızır b. İlyas'ın yaptığı, zaman zaman Osmanlı dönemi çalışmalarında Amîkî'nin *Kırk Hadis Tercümesi*'nin Hasan b. Ali tarafından, Irakî'nin *Lemeât*'ının Fenâyî tarafından yapılan tercümesinin Bedreddîn tarafından intihallerinde görüldüğü gibi intihaldir.

Barak Baba'nın Tarihî Şahsiyeti

Çok zaman üzerinde kalem oynatanların sübjektif tasavvurlarına göre şekillenen Barak Baba, mahdut malzeme arasında tarihî şahsiyetini kısmen ortaya çıkarabileceğimiz çağdaş metinler mevcuttur. Henüz Barak Baba hayattayken ve vefatı arasından çok zaman geçmeden ona dair bilgi veren kaynaklar arasında Birzâlî'nin (ö. 739/1339) *el-Muktefî*'si, diğeri Safedî (ö.764/1363), *Aʿyânu'l-Asr* ve *Aʿvânu'n-Nasr*'ı ve bu metinlerden naklen diğeri Memluk tarihleri daha çok Barak Baba'nın İlhan elçisi sıfatıyla Kahire'ye giderken uğradığı Şam'da görenleri şaşkına çeviren hâllerine; Baybars el-Mansûrî'nin (ö. 725/1325) *Zübdetü'l-Fikret Fî Târîhi'l-Hicret*'inde ve hemen aynı muhtevayla Baybars'ın diğeri eseri *Kitâbu't-Tuhfeti'l-Mülûkiyye*'de Barak Baba'nın hayatının dramatik bir sonla neticelendiği Geylan vakasına odaklanır.

Abdullah Ali b. Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*'da ilk elden bu son kısmı tevsik eder. Bu literatüre Sarı Saltuk'a dair anlatıları arasında Barak Baba'ya temas eden İbnü's-Serrâc'ın *Teşvîku'l-Ervâh*'ta ve *Tuhfetü'l-Ervâh*'ta verdiği bilgilerle erken dönem kaynakları tamamlanır. Bilhassa bu son kaynak, İbnü's-Serrâc'ın Sarı Saltuk'un arkadaşı olması ve Barak Baba'yla ilgili malumatı doğrudan Barak Baba'nın yakınından derlemesi itibarıyla önemlidir.

Barak Baba'nın hâl ve hareketlerini tasvir eden kadim kaynakları esas alan modern çalışmalar Barak Baba'yı Türk Moğol şamanı, Vefâî ya da Haydarî şeyhi gösterme çabasıdadır. Yeni birçok çalışma da onu heteredoks bir zeminde ele almakta ısrarcı görünür. Son çalışmaların ana vasfı orijinal kaynaklardan uzak durarak dolaylı kaynaklar üzerinden Barak Baba'yı değerlendirmesidir. Kalenderî zümrelerin tasvirlerine apaçık benzeyen taraflarına karşın Barak Baba'nın koyu sünnî cephesini de ortaya koyan unsurların, ilk modern kalemlerde ve daha sonraki çalışmalarda örtüldüğü ya da vurgulanmadığı görülür.

Barak Baba'nın şeyhi Sarı Saltuk'un dostu İbnü's-Serrâc'ın (ö. 747/1347) açık tanıklığı diğer kaynakların verileriyle örtüşür: Doğrudan Sarı Saltuk'un (ö. 697/1297-98) önde gelen halifelerinden Barak'ın mensup olduğu tarikat Rifâiyye'dir. Barak Baba'nın Şam günlerine de temas edilen satırlarda onun delişmen mizacı, melamî tavrı, şeriata muvafakati ve ondan sudur eden harikulade hâller İbnü's-Serrâc'ın eserinde yer alır (Bk. Sarıkaya, Bardakçı ve Gürkan, 2013, ss. 75-110).

Barak Baba'nın 'biyografisi ve vaziyeti hakkında sıhhatli tespitini yapılabileceği diğer erken dönem şahitlerin aktardıklarının hülasası şu şekildedir:

Şam'da başmüderrişliğe kadar yükselen tarihçi ve muhaddis Birzâfî'nin eserinin ikinci cildi (Topkapı Sarayı Ktp., III. Ahmed, no. 2951, vr. 105a-105b) Barak Baba'ya dair ilk tespitlerdendir:

9 Cemaziyelevvel 706'da (16 Kasım 1306) perşembe günü (çarşamba olmalı!) Irak'tan Arap cinsinden olmayan Barak adlı bir adam, yanında fukaradan yüz kadar kimseyle geldi. Üzerlerinde keçe hırka ve başlarında boynuz; yanlarında çanlar ve aşık kemikleri vardı; sakalları kazınmış, bıyıklarını salmışlardı. Şam'ın dışında Müneyyi'de indiler, halk onları seyre çıktı. Cuma günü Emeviye Camii'ne Revâk-ı Hanâbile'ye eriştiler, ardından Kudüs'e yöneldiler, Mısır'a girmek istediler, ancak izin alamadılar, Kudüs'ten Şam'a avdet ettiler. Ramazan ayını burada geçirdiler, bayramdan sonra gittiler. Kudüs'ten döndüklerinde başlarında boynuz yoktu ve bıyıklarını da, sakallarını da traş etmişlerdi.

Barak, Rûmî kırk kişiden biridir. Tokat köylerinden birindedir. Babası yüksek mevki bir idareciydi; amcası da maruf kâtiplerdendi. Barak oradan çıktı, Şeyh Sartuk el-Kırımî'nin hizmetine girdi, ona intisap etti. Onun "Barak" ismiyle şöhreti şeyhinin kusmuğunu yemesinden

kaynaklanır, kusmuğu yediği için şeyhi ona "Sen barağımın" dedi. "Barak" Kıpçakçada köpek demektir. On sene kadar şeyhinin yanında kaldıktan sonra ortaya çıktı, on beş yıl kadar sonra da şeyhi vefat etti. Kendisi Tatar meliki Gazan'ın yanına geldi, burada kerameti zuhur etti, üzerine saldıran bir kaplanı sayhasıyla mağlup etti, bu suretle sultan katında itibar gördü; kendisine ihsan edilen otuz bini bir günde dağıttı.

Kendisi ve cemaati namaza devam ederlerdi, vakit namazını geçireni kırk kırbaçla cezalandırırdı; zikirleri akşam ile yatsı arasındaydı. Âdete aykırı olarak nefir taşımaları ve sakallarını kazımaları sorulduğunda "İnsanların nazarında hürmetim kalmasın, ben fukaranın maskarasıyım" derdi. Yine derdi ki "Zâhire itibar yoktur, maksat sadece bâtındır." Bu hâli gittiği birçok yerde garip görülürdü. Şüphesiz maksadı bâtını ıslahtı. Şeyhi Sartuk'tan böyle fiiller, hâller görülmezdi.

Birzâlî'nin tarihte takipçilerinden Safedî (ö.764/1363), *A'vânu'l-Asr ve A'vânu'n-Nasr*'da (1998, I, 113-114) ve diğer bir eseri olan *el-Vâfî*'de (2000, X, 66-68) bu bilgileri tekrarlar. Safedî, Birzâlî'ye ilave olarak Barak Baba'nın elçi sıfatıyla Efrem zamanında Şam'a geldiğini, kendisini Şam dışında Kâbûn köyünde karşılamaya Nâzıru'l-Ceyş Kâdî Kutbuddîn (Musa b. Ahmed)in çıktığını, sultana sunulmak için bir mektup getirdiğini kaydeder. Safedî, Barak Baba'nın dış görünüşüne dair Birzâlî'nin aktardıklarını açar ve ilave olarak Barak'ın omuzlarında iki çevgân bulunduğunu, başındaki boynuzların manda boynuzuna benzediğini, ön iki dişlerinin kırık ve belini ineğin aşık kemikleri dizili ve kınayla boyanmış bir iple bağladığını, yanında enstrüman çalanların bulunduğunu söyler. Gazan Han'ın üzerine bir canavar saldırdığını, onun da bu canavarın sırtına bindiğini aktarır. Buna benzer bir vakanın da Dımaşk Emiri Efrem'in (ö. 720/1320) huzuruna girdiğinde cereyan ettiğini belirten Safedî, Efrem'in bulunduğu meydanda Barak'ın üzerine iri bir devekuşu salındığını, kimsenin karşı koyamadığı bu hayvanı onun zaptedip üzerine bindiğini ve onunla yaklaşık kırk metrelik alanda uçtuğunu sonra Efrem'e dönerek "Daha uçayım mı?" dediğini, Efrem'in buna karşılık ona ihsanlarda bulunduğunu söyler.

Aynı kaynak bu tuhaf görünüşlü şahsın, Gazan Han'ın naibi Kutluca (Kutluşah, Kutlug Noyan) maiyetinde, Geylan ahalisinin yolları açması için o bölgeye gittiğini, Geylanlılar ona müsaade etmeyerek: "Sen diyorsun ki müslümanım ve fukaranın şeyhiyim ve bunlarsa dinin düşmanlarıdır!" diyerek onu kazana attıklarını kaydeder. Safedî bu bilgileri sıraladıktan sonra, Barak Baba'nın Safed'e gelen mensuplarından birini gördüğünü söyler ve Barak Baba'nın tuhaf şekil ve hâllerini anlatan Şair Şirâceddîn el-Muhtâr el-Halebî'nin (ö. H. 711; Bkz. Askalânî, 1414, II, ss. 193-194) kırk iki beytine yer verir.

Hicrî 705 vakaları arasında Baybars el-Mansûrî'nin (ö. 725/1325) *Zübdetü'l-Fikret Fî Târîhi'l-Hicret*'inden (Rüknüddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâdârî,

1998, s. 386; hemen hemen aynı muhtevayla Baybars'ın diğer eseri *Kitâbu't-Tuhfeti'l-Mülûkiyye* için bk. Baybars el-Mansûrî, 1987, s. 178) Kutluşah'ın serencamının yer aldığı paragrafı naklettikten sonra teferruata girer. Bu teferruatta Barak Baba'nın bizi şaşırtacak ehemmiyetli cihetleri teatral bir dille anlatılmıştır. İlhanlılarla Geylanlılar arasında vücut bulan anlaşmazlığın safahatı uzunca yer aldığı *Târih-i Olcaytu*'dan ayrı olarak Baybars, Barak Baba merkezinden mevzuuya odaklanır. Geylanlıların sünnî olmadığı yolunda gelen bilgiler üzerine Olcaytu'nun naibi Kutluşah'ı Geylan'a gönderilir. Olcaytu'nun gayesi Geylan'ın ileri gelenlerini, din adamlarını toplamak, Tebriz fukahası önünde akidelerini tartışmaya açmak, bozuk çıkarsa boyunlarını vurdurmaktır. Bu hususu muhtevi bir mektup Geylanlılara gönderilir. Yedi beylikten oluşan Geylanlıların başı Nûberşâh, Olcaytu'dan gelen mektubu okur ve elçiye "Olcaytu'yu bu düşünceye nereden zahip oldu?" diye sorar. Baybars, Birzâlî'nin tavsif ettiği Barak Baba'dan çok farklı bir Barak'ı, kaynakların temas etmediği, dikkat çekmediği koyu sünnî ve İbn Teymiyye'nin akidelerini İslam dışı gören, selefîliğe karşı çıkan bir karakteri tanımamıza vesile olur:

Elçi cevaben Nûberşâh'a: "Melik'e Şeyh Barak yetiştirdi, o şeyh sizin adı İbn Teymiyye olan Dımaşk'tan birinin mezhebi üzerine olduğunuzu melike inandırdı, İbn Teymiyye'yi müslümanların tenkit ettiğini, sizin mücessimeden olduğunuzu ve mezhebinizin batıl olduğunu, sizde dinden bir şey olmadığını söyledi."

Baybars'ın naklini doğru kabul edersek, Barak Baba'nın Geylanlıların İbn Teymiyye (ö. 728/1328) takipçisi olmalarından dolayı Olcaytu'yu tahriki manidardır. Barak Baba'ya temas eden hemen tüm modern çalışmaların onu heteredoks bir kimlik içinde tasvir etmesinin yol açtığı genellemeye bu malumatın çerçevesince Barak Baba'yı sünnî müdafii kabul etmek iktiza eder ve hakikatte bu hususu tevsik edecek başka işaretler de vardır.

Sünnîlerce, İbn Teymiyye'nin Allah'ın sıfatları hususunda nasslarda ifade edilenleri tevil etmeksizin mananın zahirine göre anlaması sünnî zümreler tarafından sert bir şekilde tenkit edilmiş, onun mücessime ve müşebbihe mezhebinden olduğu ileri sürülmüştür. Öte yandan Barak Baba'nın Şam'a gelmesinden birkaç yıl önce, 705 Cumadelûlâsında [Kasım/Aralık 1305] Efrem'in huzurunda hâl ve tavırlarıyla şekilde boyunları demir halkalı, saçları örülü, ateşe giren, yılan yiyen bir Rifâî cemiyetini gören İbn Teymiyye şiddetle bunların aleyhinde olmuş ve Efrem'den bunların şeriatından çıktığını söyleyerek cezalandırılmalarını istemişti. (İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XVIII, 51-52) Moğol zulmüne maruz kalmış bir ailenin çocuğu olan İbn Teymiyye ömrünce İlhanlılar'a karşı savaşı teşvik etmiş ve bizzat kendisi Moğollarla savaşmıştı. Moğollar ve Rifâî tarikatına mensup Barak Baba tarafından İbn Teymiyye ismi fevkalade menfî bir anlam ifade ediyor olmalıydı.

Baybars uzun uzadıya Kutluşah ve Geylanlılar arasında cereyan eden hadiselere ve nihayet Kutluşah'ın Geylanlılara mağlup olup esir düşüşüne, yetmiş kadar komutanıyla elleri, kulakları ve burunlarının kesilip eşek üzerinde dolaştırıldıktan sonra kazıklara oturtularak öldürülüşüne yer verir. Vakıalar manzumesini büsbütün Geylanlılar cephesinden aktaran Baybars, Barak Baba'ya döner:

Olcaytu, Kutluşah'ın haberini aldığıında Barak Baba yanındaydı, bütün fitne onun başı altından çıkmıştı. Barak'la Kutluşah arasında fevkalade bir muhabbet vardı, Olcaytu'ya: Bu acıya katlanamıyorum, Kutluşah ve onun yanında kim varsa alıp getireceğim, Geylan diyarına gidiyorum" dedi. Barak Baba, Kutluşah'ı ve maiyetini hala diri sanıyordu. "Ne istiyorsan yap" dedi Olcaytu. Şeyh Barak atına bindi ve Geylan'a yöneldi, Geylan derbendine ulaştı.

Konteksten yanında otuz kadar müridi olduğu anlaşılan Barak Baba, Geylan'a yaklaştığında derbendi bekleyen Legzi (Tâliş) muhafızların eline düşer ve doğruca Dûbâc'a götürülür. Dûbâc, Geylanlılar arasında Moğollara karşı verilen mücadelede öfkesi en yoğun kişidir. Kutluşah'a elçi olarak gönderdiği oğlunun başı kesilerek kendisine gönderilmiş ve Kutluşah'ın feci akıbetine yol açan asıl sebep de Dûbâc'ın bu büyük acısı olmuştu.

Bu hadiselerin vukuundan sadece iki sene önce Kutbuddîn-i Şîrâzî (ö. 710/1311)nin Farsça kaleme aldığı ve başlığında da ismi geçen *Dürretü't-Tâc li-Gurreti'd-Dubâc'*ını takdim ettiği kişidir Dûbâc. Şîrâzî, Dûbâc'ın Hz. Adem'e kadar 73 atasını adlarıyla zikreder ve silsilede soyu Sasanî hükümdarlarına dayandırılır ve Geylan, Deylem hükümdarı olarak nitelenir (Kutbuddîn-i Şîrâzî, *Dürretü't-Tâc li-Gurreti'd-Dubâc*, Ayasofya, 2405, vr. 2a-3a).

Barak, Geylanlıların bütün bu felaketin kaynağı kendisinin olduğunu bildiklerini bilmiyordu.

Dûbâc, şeyhe: "Sen Barak mısın?" dedi. "Evet" dedi. Ona oturmasını emretti, o da oturdu. "Bana haber geldi ki sen Moğol'u kışkırtıp üzerimize sen salmışsın! Senden dolayı yüreğimde ateş vardı, Allah'a hamdolsun ki zahmetsiz seni buraya getirdi. Söyle, buraya bu vakitte niçin geldin?"

Barak: "Bil ki beldelerin sultanı ve kulların boyunlarının sahibi Olcaytu beni size nasihatçı olarak gönderdi. O benim sadık, kelamımın hakka muvafık olduğunu bilir. Size emrediyor ki Kutluşah'ı ve adamlarından komutanlarını tahliye edip mallarıyla beraber kendisine gönderin ve yine emrediyor ki mensup olduğunuz mücessime mezhebinden dönün ve Eş'arî'nin yoluna girin, yoksa üzerinize yer kaldırmaz bir orduyla gelecek!"

Dûbâc: "Ey Barak, sen sırf bunun için mi geldin?" Şeyh "evet" dedi. Dûbâc: "Öyle görünüyor ki sen Kutluşah'ı seviyorsun." Barak: "Evet, o

benim kardeşim ve dostum." Dûbâc: "Ey fakir, böyle bir dostu olanda İslam ne arasın! Ve hâline bak, başın çenen traşlı, bıyıktan mahrum, şeytana benzer hâlin! İşte dinden anladığın bu! Bugün seni yerinden yurdundan edeceğim, yanında dostlarınının canlarını acıtacağım." Ardından "Alın bunu, çok sevdiği kardeşi Kutluşah'ın yanına götürün!" dedi. Barak Baba'yı aldılar, Kutluşah'a getirdiler, gördü ki Kutluşah kazığa oturtulmuş bir kurumuş ölüdür. Bu hâl karşısında ağlayıp çağırdı. Bir de baktı ki Kutluşah'ın yanında bunun gibi bir kazık dikerler, dikenlere sordu: "Bu nedir?" "Bu seni üzerine oturtmak için bizden istenen oturağıdır" dediler. Barak: "Ey ahali, ama ne yapıyorsunuz!?! Dûbâc dindardır, o salih oğlu salihdir, sanmam ki böyle bir şeyi isteye!" dedi. Dediler: "Uzatma lafı, sen de bu ağaç kazığa oturacaksın!" Barak ve müritleri için otuz kazık dikteler ve hepsini bunlara oturtular, sadece müritlerinden bir küçüğünü kulak ve burunlarını keserek "Git Olcaytu'ya gördüğünü anlat" diyerek saldılar.

Mürit bu zelil vaziyette Olcaytu'nun büyük emiri Çoban'a geldi. Onu bu hâlde görünce Çoban yerinden kalktı, Şeyh Barak'ın yolunu gözleyen Olcaytu'ya vardı, ona "Şeyh Barak'ın adamlarından biri geldi, kulak, burun kesik, çene traşlı!" dedi. Olcaytu: "Getirin onu bana" Bu vaziyette huzuruna getirdiler, müridinin yüreğinden ruhu çıkıp yere serildi, ağladı, feryad etti, Şeyh Barak'ın vefat haberini verdi. Olcaytu kendisine olup biteni olduğu gibi anlatmasını istedi. Vakıyı dinleyen Olcaytu kendinden geçene kadar ağladı, "Nasıl böyle bir şeyi salih Şeyh Barak'a yaparlar! Ey emirler, onun acısı Kutluşah'a ve emirlerine duyduğum acının ötesindedir!" Ardından ordunun Geylan için hazırlanmasını emretti. Sefer üç yıl sürdü.

Abdullah Ali b. Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*'da (Kâşânî, 167a-168b) Barak Baba'nın son hâlini aktarır: Şeyh Barak kurban bayramı günü Kilişüm'den Reşidüddin'in yanından Olcaytu'nun huzuruna gitmek için yola çıktı. Geylan bölgesinde Taliş kavminden kılavuzluğuyla Geylan içinde ilerledi, büklüm büklüm yılanlara benzer ormanda, kıvrım kıvrım yollarda gitti, Lahican hududuna geldi. Burada Geylanlılardan canlarına kasteden bir gürhün eline düştüler. "Ey cahiller!" dedi, "Ben Şeyh Barak'ım, hacdan gelirim. Bana kastetmekten ar hayâ duyun!" Geylanlılar: "Tatar şeyhi, kendi ayağınla hoş geldin! Biz Tanrı'dan seni dilerdik ki teyemmümen ve teberrüken seni öldürelim!" Kurt ve domuz gibi o ulunun başına üstüler, kurbanlık deve gibi onu pare pare ettiler, onun helâkini kendi derecelerini yükselten sevap cümlesinden ve katlini Hakk'a yakınlıklarının ziyadeliği olarak bildiler.

Cenazesinden artakalanlar, Olcaytu'nun Sultaniye'de yaptırdığı görkemli hankahta defnedildi (Bu yapı için bkz. Kârgerpîşe, 1388, ss. 381-394).

Barak Baba Manzumesi

Yazımızın başında nüsha değerlendirmelerine ilave olarak; Bu değerlendirmelere göre A, B2 Farsça şerhli nüshalar, C, D2 Farsça şerhin Türkçe tercümelili nüshaları, B1, D1 nüshaları tamamen müstakil karakter gösteren Barak Baba kelimeli nüshalardır.

A Nüshası: Mucteba Minuvi'nin delaletiyle tesbit edilen ve Haydar Diriöz'ün "Kutb ül-Alevî'nin Barak Baba Risalesi Şerhi" başlığıyla tanıtılan bu nüsha, Ayasofya, 3135'te bulunan mecmuanın 92b-200a varakları arasındadır. Diriöz tanıtmasında nüshanın yer aldığı mecmuanın tavsifini yapar ve Kutb'un kuvvetle muhtemel *Hüsrev ü Şîrîn* sahibi Kutb olduğunu ileri sürer. Yazı esas itibarıyla bu nüshanın tanıtımıdır. Bu mecmuada yer alan karışık dilli bir başka metin "Harezm Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine Geçiş ve Anadolu'da Yazılan İlk Türkçe Eser Meselesi" başlığıyla neşredildi (Koç, 2013). Mevcut nüshalar içinde gerek Farsça gerekse Türkçe tercüme arasında dil hususiyetleri en yoğun karışık dilli nüsha budur.

Farsça şerh Ulvî tarafından H. 756 Saferi başında divanî hatla kaleme alınmış olmakla beraber nüshanın istinsah tarihi kaydı yoktur.

B (1) Nüshası: Hilmi Ziya'nın 1923 tarihli Mıhrap'ta "Anadolu Tarihinde Dinî ve Ruhîyat Müşahedeleri" (Hilmi Ziya, 1923) başlıklı yazısında bahsettiği Amasya'da 853'te yazılmış Farsça şerhtir. Unkapanı nüshası diyebileceğimiz kaynak nüshanın bugün nerede olduğu tespit edilememiştir, ancak bu Unkapanı nüshasında yer alan Barak Baba'ya ait metin Hilmi Ziya'nın makalesine Türkçe kısmıyla ve Tahir Ağa nüshasına ise şerhiyle beraber aktarılmıştır. Bu itibarla Unkapanı nüshasından Hilmi Ziya nüshası B (1) ve Tahir Ağa nüshası B (2) olarak iki nüshaya sahibiz. Hilmi Ziya elinden çıkan kopya, Gölpınarlı'nın *Yunus Emre -Hayatı-* (1936) adlı çalışmasında değerlendirilmiştir.

B (2) Nüshası: Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa Tekkesi, no. 615'te (1b-16b) kayıtlıdır. Unkapanı nüshasından kopya edilen ikinci nüshadır. B (1) istinsahından farkı, şerhin de istinsah edilmesidir. Rika hatlı nüshanın tetimmesinde müstensih bu hususu "Sekiz yüz elli üç senesinde yazılmış nüshadan istinsah olunmuştur" notuyla belirtmiştir. İstinsah tarihi 21 Şevval 1337'dir.

C Nüshası: Viyana nüshasıdır. Viyana yazmalarda AL00628686 numarayla kayıtlı bu nüsha (28b-36b) harekeli olması itibarıyla karışık dilli metnin Oğuzlaşmasının daha net takip edilebilmesi cihetinden mühimdir, şerh kısmının bu nüshada mütercim elinden çıktığını gösteren karineler olması ayrıca önemlidir.

D (1) ve D (2) Nüshaları: Hacı Bektaş nüshası. Gölpınarlı delaletiyle tespit edilen bu nüshalar bir mecmua içindedir (Konya Yazmalar Ktp., Hacı Bektaş Koleksiyonu, demirbaş 289, no. BY 10787/5, eski no 196, vr. 39b-58b) Bu Türkçe tercüme nüshada şerhten önce Barak Baba kelimeleri bir bütün hâlinde 39b-40'da verildikten sonra şerhe girişilmiştir. Gölpınarlı şerhe girişteki (vr. 39b-40a) parçayı müstakil bir nüsha olarak değerlendirmiş, şerh içindeki metni (vr. 40b-58b) bir başka nüsha kabul etmiştir. Her iki metnin bünyesinde az sayıda da olsa birtakım imla farklılıkları bulunması itibarıyla bu doğrudur.

Mevcut nüshalar iki grupta toplanır. İlki karışık dilliliğin hâkim olduğu A nüshası ve bu nüshadan gelen B1 ve B2 nüshaları; ikinci grup Oğuzca hususiyetlerin imlayı ve dili şekillendirdiği C, D1 ve D2 nüshaları. Bilhassa C nüshasının hareketli olduğunu ve sesi tespitini daha kolay olduğunu belirtmeliyiz. Barak Baba manzumesinin aşağıdaki karşılaştırmalı metinde nüsha farklılıklarına bakıldığında nüshaların karışık dilli olanlar ve olmayanlar şeklinde iki grupta toplandığı görülebilir. Metnin büsbütün Oğuzlaşmasında Farsça şerhin 15. yy. Türkçesine tercüme edilmesi sırasında şekillendiği anlaşılıyor.

İstinsahlarda, bilhassa A'ya yakın olan B1, B2 müstensihlerinin Oğuzca olmayan unsurların tespitinde sıkıntı çektikleri de görülür. Bilhassa A, B1, B2'de k - g farkını imlada tespit imkânsızdır, bu itibarla bu nüshalarda kelime başı "k" okumaları subjektiftir, ancak kelime başında bu nüshaların "t" istikametinde oluşu (tengiz, til, tüş, tünki, tüşek, tiken, toynca, tokuz) "k" okumasını destekler. A, B1, B2'de kelime başındaki "t"ler, C; D1, D2'de kalın sıralı hecelerde t'ye (toynca, taşra, tokuz, tañladı), ince sıralı hecelerde "d"ye doğrudur (deñiz, dil, düş, dün, döşek) A, B1 ve B2'de nazal "ng" ile, diğer nüshalarda kef ile imlalıdır.

Damak ünsüzlü datif eki sadece A'da bir tek örnekte tespit edilmiştir: "kökke". Diğer bütün datiflerde damak ünsüzü bulunmaz. Ablatif eki A, B1, B2'de "-dın, -din" istikametinde (Tengri'din, fermândın, fûrmândın, andın, bâdedin, avurdumdın, yirdin); diğerlerinde "-dan, -den" biçimindedir. Genitif eki: A'da genitifli iki örnek bulunur: gevherning, Tarabzon'ung. C, D1'de bu gevherün, ve "Tarabuzun'uñ" şeklindedir.

Nüshaların tamamında ana metinde ol-, Farsça şerhlerde "dem bolsun", "yum bolsun" açıklamalarında "bol-" şeklindedir.

C, D1 ve D2'nin imlaca Oğuzlaşması seslendirmeyi kolaylaştırmıştır. A, B1, B2'de ise Oğuzca olmayan yapıyı tespit bu nüshalarda ünlülerin harfle göstermesi yardımcı olmuştur.

Metni karışık dilli yapan A, B1, B2 nüshalarında Harezmi ve Oğuz Türkçesine ait unsurların beraber bulunmasıdır, örneğin datifte "kökke", ablatifte "Tengri'din", akkuzatifte "tüşümüzni", genitifte "gevherning" yanında aynı nüshalarda datifte "oyuğına, sulţâna", akkuzatifte "çevgâni" bulunur. Bu karışık dillilik C nüshasında yerini tamamıyla Anadolu Oğuz Türkçesine bırakır:

Metin

Bismillāhi dem her dem be-dem dem dem bu dem

Yef'alullāhu mā-yeşāu ve yaḥkumu mā-yurīdu

Ulu¹ Tengri'din² fermāndın³ fūrmandın⁴

Tengiz⁵ tiller⁶, sūt⁷ köller,⁸ bal ırmaqlar⁹

Hānlar,¹⁰ vezīrler¹¹, bikler,¹² kādīlar,¹³ dānişmendler,¹⁴ meşāyihlar,¹⁵ aḥılar,¹⁶ ulular,¹⁷ 'azīzler¹⁸

Yiti¹⁹ tengiz,²⁰ yiti tengiz ortasında bir aydın²¹ gevher

Ol aydıng²² gevherning²³ yöresinde²⁴ itmiş²⁵ bing²⁶ dağ²⁷

¹ A, B1, B2: (الو); C, D1, D2: (اولو)

² A, B1: Tengri'din (تنگریدین); B2: Tengiri'din (تنگیریدین); C: Tengri'din (تنگردین); D1, D2: Teñri'den (تنگردین)

³ A, B1, B2: fermāndın (فرماندین); C: (فُرْمَانْدُنْ); D1: fermān fūrmandan (فرمان فرماندان); D2: fūrmandan (فُرْمَانْدَان)

⁴ A, B1, B2: fūrmandın (فُرْمَانْدِين), C: (فُرْمَانْدُنْ), D2: fūrmandan (فُرْمَانْدَان)

⁵ A, B1, B2: tengiz (تنگیز), C: deñiz (دنگیز), D1, D2: deñiz (دکز)

⁶ A, B1, B2: tiller (تیل لار), C: tiller (تیل لُر), D1: (دیللر); D2: diller (دیللار)

⁷ A, B1, B2: sūt (سوت), C, D1, D2: sūd (سود)

⁸ A, B1, B2: köller (کول لار), C: köller (کوللُر), D1: göller (کول لُر), D2: göller (کوللر)

⁹ A, B1, B2: ırmaqlar (ایرماق لار); C, D1, D2: ırmaqlar (ایرماقلر)

¹⁰ A, B1, B2: hānlar (خانلار); C, D1, D2: hānlar (خانلر)

¹¹ A, B1, B2: vezīrler (وزیرلار); C, D1, D2: vezīrler (وزیرلر)

¹² A, B1, B2: bikler (بیک لار); C, D1, D2: begler (بکلر)

¹³ A, B1, B2: kādīlar (قاضی لار); C: kādīlar (قاضیلر); D1, D2: kādīlar (قاضلر)

¹⁴ A, B1, B2: dānişmendler (دانشمند لار); C: D1, D2: dānişmendler (دانشمندرل)

¹⁵ A, B1, B2: meşāyihlar (مشایخ لار); C: D1, D2: meşāyihlar (مشایخلر)

¹⁶ A, B1, B2, C: aḥılar (اخی لار); D1, D2: yok.

¹⁷ A: ulular (اولو لار); B1, B2: ulular (الو لار); C, D1, D2: ulular (اولولر)

¹⁸ A, B1, B2: 'azīzler (عزیز لار); C, D1: 'azīzler (عزیزلر); D2: yok.

¹⁹ A: yiti (یتی); B1: yiti (یتی); B2: titi (تی); C, D1, D2: yidi (یدی)

²⁰ A, B1, B2: tengiz (تنگیز); C: deñiz (دنگیز); D1, D2: deñiz (دکز)

²¹ A, B1, B2, D1, D2: aydın (ایدین); C: aydın (ایدن)

²² A: aydıng (ایدنگ); B1, B2, D1, D2: aydın (ایدین); C: aydın (ایدن)

²³ A: gevherning (کوهرننگ); B1, B2: gevher (کوهر); C, D1: gevherüñ (کوهرک); D2: güherüñ (کهرک)

²⁴ A: yöresinde (یوراسیندا); B1, B2: yöresinde (یراسنده); C: yöresinde (یرسنده); D1: yöresinde (یوره سنده); D2: yöresinde (یوراسنده)

²⁵ A: itmiş (یتmiş); B1, B2, C, D1, D2: yitmiş (یتمش)

²⁶ A: bing (بینک); B1: biñer (بیکر); B2, C, D2: biñ (بیك); D1: biñ (بك)

²⁷ A: dağ (داغ); B1, B2, C, D1, D2: tağ (طاغ)

Ol dağda²⁸ arslanlar,²⁹ kaplanlar, imeler,³⁰ keyikler, börüler,³¹ ayular,³² çaçallar
 Heyhātu heyhūt³³ Saltuq,³⁴ eyā miskīn Barağ
 İrenler³⁵ eydür:³⁶ Biz yürür iken³⁷ tüş³⁸ körerüz,³⁹ tüşümizni⁴⁰ neye⁴¹ yoraruz,
 yuma yoraruz, hayra yoraruz; qaba qaba ‘arefeler, ulu ulu bayramlar, ulam ulam
 lonpay lonp
 Bismillāh bāzār bāzārdın bāzār
 Bāzār uzar
 Dānişmendler ni⁴² yazar, yum yazar, hayr yazar; yum var yola düzer, yum var
 yoldın⁴³ azar
 Tünki⁴⁴ bāzār ni bāzār, bāzār bu künki bāzār
 Bu sebağni⁴⁵ oqığan⁴⁶ yolındın nite azar! Her ki yolındın azar,⁴⁷ qudret çevgāni
 bilin üzer,⁴⁸ Tengri⁴⁹ iren⁵⁰ andın⁵¹ bīzār⁵²

²⁸ A: dağda (داغدا); B1, B2: tağda (طاغدا); C, D1, D2: tağda (طاغده)

²⁹ A, B1, B2: arslanlar (ارسلان لار); C, D1, D2: arslanlar (ارسلانلر)

³⁰ A: imeler (ایمالار); B1: imerler (ایمالر); B2, C, D1, D2: imeler (ایمال)

³¹ A: börüler (بورولار); B1: börüler (بور لار); B2: yok; C, D1, D2: qurdlar (قوردلر)

³² D1, D2: yok.

³³ A, C, D1, D2: heyhüt (هیھوت); B1: heyhāt (هیھات); B2: heyüt (هیوت)

³⁴ A, B2: Saltuq (سالئوق); B1: Satuq (ساتوق); C, D1, D2: Şaltuq (صائلوق)

³⁵ A, B1, B2: irenler (ایران لار); C, D1, D2: erenler (ارنلر)

³⁶ A: eydür (ایدور); B1, B2, C, D1, D2: eydür (ایدر)

³⁷ A: yürür iken (یورور ایکن); B1, B2: yürerken (یورارکان); C, D1, D2: yürürken (یوررکن)

³⁸ A, B1, B2: tüş (توش); C, D1, D2: düş (دوش)

³⁹ A: körerüz (کوراراوز); B1, B2, D1, D2: kötürüz (کوروروز); gördük (گوردک)

⁴⁰ A: tüşümizni (توشومیزنی); B1: tüşümizni (توشومیزنی); B2: tüşümüzi (توشومیزی); C, D1, D2: düşümüzi (دوشومیزی)

⁴¹ A, B1, B2: neye (نیا); C neye (نیه); D1, D2: yine (ینه)

⁴² A, B1, B2: ni (نی); C, D1, D2: ne (نه)

⁴³ A: yoldın (یولدین); B1, B2: yolındın (یولندین); C, D1, D2: yoldan (یولدن)

⁴⁴ A, B1, B2: tünki (تونکی); C, D1, D2: dünki (دونکی)

⁴⁵ A, B1, B2: sebağni (سبغنی); C, D1, D2: sebağı (سبغی)

⁴⁶ A: oqığan (اووقیغان); B1, B2, C: oqıyan (اووقیان); D1, D2: oqıyan (اووقین)

⁴⁷ A: her ki yolındın azar (هر که یولندین ازار); B1, B2: yok; C, D1, D2: her ki yoldan azar (هر که یولدن ازار)

⁴⁸ B2: yok

⁴⁹ A, B1, B2, C: Tengri (تنگری); D1: Tañrı (تنگری); D1: Tañrınuñ (تنگرینونک)

⁵⁰ A: iren (ایران); B1, B2: iren (ایرن); C: eren (ارن); D1, D2: erenleri (ارنلری)

Bismillāh aydın baca

Altun ışık, kümiş⁵³ kapu

Ve zerde birinc, kıur kıuşaķ ve dāne birinc, dülbend

Yiti⁵⁴ kıat yir töşek,⁵⁵ yiti kıat kök börük,⁵⁶ tengizler⁵⁷ bādelər,⁵⁸ kūh-ı kıāf tekye, çok ol bādedin⁵⁹ içdük, mest olduk, kıayrān olduk. Çün mest şüdi kıayrān şüdi, bīdār şüdi, şabāh şüdest

Salınıp⁶⁰ keldüing,⁶¹ sigirtdüing,⁶² büstāna⁶³ kirdüing,⁶⁴ büstān oyuğına selām virmedüing.⁶⁵ Pes bilmemüsin⁶⁶ sađrı⁶⁷ edüğe⁶⁸ tiken⁶⁹ bata.⁷⁰ Delü⁷¹ kıardaş sigir,⁷² büstāna kir,⁷³ büstān oyuğına selām vir, otur toyınca⁷⁴ yi, çaluyı⁷⁵ oda⁷⁶

⁵¹ A, B2: andın (اندین); B1, D1, D2: andın? (اندن); C: andan (اندن);

⁵² A, B2, C: bīzār (بیزار); B: nīzār (نیزار); D1: bezer (بزر); D2: bizer (بیزر)

⁵³ A: kümiş (کومیش); B1, B2, D1, D2: kümiş (کومش)

⁵⁴ A, B1, B2: (یتی); C, D1, D2: yidi (یدی)

⁵⁵ A, B1, B2: töşek (توشاک); C, D, D2: döşek (دوشک)

⁵⁶ A: börük (بوروک); B1, B2, C, D1, D2: börk (بورک)

⁵⁷ A, B1: tengizler (تنگیز لار); B2: tengiz (تنگیز); C: deñiz (دکز); D1, D2: deñizler (دکز لر)

⁵⁸ A, C: bādelər (باده لر); B1, D1, D2: bāde (باده); B2: yok.

⁵⁹ A, B1, B2: bādedin (باده دین); C, D1, D2: bādeden (باده دن)

⁶⁰ A, B1, B2: salınıp (سالینب); C, D1, D2: şalınup (صالنوب)

⁶¹ A: keldüing (کالدونک); B1, B2: keldüñ (کالدوک); C, D, D2: geldüñ (کلدک)

⁶² A: sigirtdüing (سیکرتدونک); B1, B2: segirdüing (سکردونک); C: segirdüñ (سکردک); D1: segirtdüing (سکرتدک); D2: yok

⁶³ A: büstāna (بوستانا); B1, B2: yok; C: bostāna (بوستانه); D1, D2: büstāna (بوستانه)

⁶⁴ A: kirdüing (کیردونک); B1, B2: yok; C, D1, D2: girdüñ (کردک)

⁶⁵ A, B1, B2: virmedüing (ویرمادونک); C, D1, D2: virmedüñ (ویرمدک)

⁶⁶ A: bilmemüsin (بیلماموسن); B1: bilmemüş (بیلماموش); B2: yok; C: bilmemisin (بیلمامسن); D1: bilürmisin (بلورمسین); D2: bilmezmsin (بیلمازمسن)

⁶⁷ A: sağrı (سدری); B1, B2: seferi (سفری); D1: sağrı (صاغرری); C, D2: sağrı (صغرری)

⁶⁸ A: edüğe (ادوکا); B1, B2: etüğe (اتوکا); C, D1, D2: edüğe (ادوکه)

⁶⁹ A, B1, B2: tiken (تیکان); C: diken (دکن); D1, D2: diken (دیکن)

⁷⁰ A, B1, B2: bata (باتا); C: batar (بتر); D1, D2: batar olur (باتر اولر)

⁷¹ A: delü (دالو); B1, B2: lü (لو); C, D1, D2: delü (دلو)

⁷² A: sigir (سیکیر); B1, B2: sigir (سکیر); C, D2: segri (سکری); D1: segirt (سکرت)

⁷³ A, B1, B2, C, D1, D2: kir-gir (کیر)

⁷⁴ A, B1, B2: toyınca (توینجا); C, D1, D2: toyınca (طوینجه)

⁷⁵ A: çaluyı (چالوی); B1, B2: çalu (چالو); C, D1, D2: çaluyı (چالوی)

⁷⁶ A: oda (ودا); B1, B2: ota (وتا); C, D1, D2: oda (وده)

yağ,⁷⁷ koltukla⁷⁸ al taşra⁷⁹ çık

Bismillāh evürdüm avurdumdın⁸⁰ savurdum müdde⁸¹ devürdüm

Kızıp⁸¹ keldüm⁸² bulmadum⁸³ yuttum⁸⁴ öngdüm⁸⁵ öngdüm ispāhī iken⁸⁶ bik
oldum, künde bir kız yidüm, sulṭāna hıyānatlıg eylemedüm⁸⁷

Dīnūñe⁸⁸ kuvvet ur, ev işigin⁸⁹ uvat,⁹⁰ İstanbul ile⁹¹ Ṭarabzon'ung⁹² irisini⁹³ kır
tengize⁹⁴ tök,⁹⁵ uşakımı⁹⁶ çeriye kat, Muḥammed'e şalavāt

Toḡuz⁹⁷ öküz bir soḡum

Yirdin⁹⁸ kökke⁹⁹ bir ekser,¹⁰⁰ mutumuz¹⁰¹ yiti¹⁰² ekser, zehī mut,¹⁰³ zehī ekser

⁷⁷ A, B1, B2, C, D1: yağ (باق); D2: yaḡ (بيخ)

⁷⁸ A: koltukla (قولتوق لا); B1, B2: koltukla (قولتوق لا); C, D1, D2: koltukla (قولتوقله)

⁷⁹ A, B2: taşra (تشررا); B1: taşra[a] (تشر); C, D1: taşra (طشره); D2: taşra (طاشره); D2: daşra (دشره)

⁸⁰ A: avurdumdın (اوردمدين); B1, B2: avurdumdın (اوردم دين); C, D1: avurdumdan (اوردمدن); D2: avurdumdan (اوردمدن)

⁸¹ B1, B2: kızıp (قیزيب); C: kızıp (قیزب); D1: kızıp (قیزوب); D1, D2: kızıp (قیزوب).

⁸² D1: yok.

⁸³ B1: bulmadum (بولمادوم); B2: yalmadum (يالمادوم); C: yalmadum (يالمدام); D1: yalmadum (يالمدم); D2: yalmadum (يالمدم)

⁸⁴ B1, B2: yuttum (يوت توم), C: yuddum (يوددم); D1, D2: yutdum (يوتدم)

⁸⁵ B1, B2: öngdüm (اونگدوم); C, D1, D2: öñdüm (اوگدم)

⁸⁶ A: ispāhī iken (اسپاهی ایکان); B1, B2: ispāhī irken (اسپاهی اركان); C: ispāhiken (اسپاهیکن); D1, D2: sipāhiken (سپاهیکن)

⁸⁷ A'da bu ve alttaki satırda kelimelerin büyük kısmı okunamayacak derecede silik.

⁸⁸ A, B1, B2: dīnūñe (دینوکه); C: dīnūñe (دینیکه); D1, D2: dīnūñe (دینوکه)

⁸⁹ A: işigin (ایشکین); B1, B2: isigiz (ایسکز); C: işikın (اشکین); D1, D2: (ایشکین)

⁹⁰ A, B1, B2, D1: uvat (اووات); C, D2: uvat (وت)

⁹¹ A: İstanbul ile (استانبول ایلا); B: İstanbul (استنبول); C: İstanbulıla (استنبولله); D1, D2: İstambulıla (استامبولله)

⁹² A: Ṭarabzon'ung (طریزونونک); B1, B2: yok; C, D1: Ṭarabuzun'uñ (طریزونک); D2: Ṭarabuzan'uñ (طریزونانک)

⁹³ A: irisini (ایرینینی); B1, B2: yok; C: (ایرینینی); D1, D2: irisini (ایرینینی)

⁹⁴ A: kır tengize (قیر تینکیزا); B1, B2: yok; C: kır deñize (قیر دکره); D1, D2: kıra deñize (قیر دکره)

⁹⁵ A: tök (توک); B1, B2: yok; C, D1, D2: dök (دوک)

⁹⁶ A, C: uşakımı (اوشاقینی); B1, B2: yok; D1: uşagımı (اوشغینی); D2: uşagina (اوشغنه)

⁹⁷ A, B1, B2: toḡuz (توقوز); C, D2: toḡuz (طقوز); D1: toḡuz (طقوز)

⁹⁸ A: yirdin (یردین); B1, B2: yirdin (یردین); C, D1, D2: yirden (یردن)

⁹⁹ A: kökke (کوککا); B1, B2, D1, D2: köke veya göge (کوکا); C: göge (کوکه)

¹⁰⁰ A, B1, B2: ekser (اکسار); C, D1, D2: ikser (اکسار)

Karşu karşu çardağlar, karşu karşu oyunlar

Her ki bu sebağnı¹⁰⁴ angladı¹⁰⁵ ongladı¹⁰⁶

Her ki anglamadı¹⁰⁷ tangladı¹⁰⁸

Çün tangladı kavul savul¹⁰⁹ oldu, her ki kavul savul oldu, avurt davul¹¹⁰ oldu; her ki avurt davul oldu, neşter kerek¹¹¹ oldu.

Sonuç: Bu çalışmada Barak Baba'nın tarihî biyografisi erken dönem kaynaklarından derlenmiş, Barak Baba manzumesinin şerhli ve şerhsiz bütün nüshaları imla cepheleri göz ardı edilmeden tenkitli metin hâlinde verilmiştir. Bu makale öncesi çalışmalarda bilgi eksiklikleri ve yanlışlıkları tespit edilmiş, düzeltilmiştir, Barak baba manzumesinin Farsça şerhini Türkçeye tercüme eden mütercimim kimliği ile ilgili ileri sürülen iddialar, Viyana nüshası üzerinden tenkit edilmiştir.

¹⁰¹ A: mutumuz (موتوموز); B1, B2: mutumuz (موتوموز); C: müddümüz (مدّمز); D1, D2: mutumuzı (موتوموزی)

¹⁰² A, B1: yiti (ییتی); B2: yitti (ییتی); C, D1, D2: yidi (یدی)

¹⁰³ A, D1: mut (موت); B1, B2, C: müd (مد)

¹⁰⁴ A, B1, B2 sebağnı (سبق نی); C, D1, D2: sebağnı (سبقی)

¹⁰⁵ A, B1, B2: angladı (انکلادی); C, D1, D2: aňladı (اڭلادی)

¹⁰⁶ A, B1, B2: ongladı (اونکلادی); C, D1, oňladı (اونکلادی), D2: yok.

¹⁰⁷ A, B1, B2: anglamadı (انکلamadı); C: aňlamadı (اڭلامadı); D1: aňlamadı (اڭلامدی)

¹⁰⁸ A, B1, B2: tangladı (تانکلادی); C: taňladı (ٹانکلادی); D1: taňladı (ٹانکلادی); D2: yok.

¹⁰⁹ A, B1, B2, C: kavul savul (قاول ساؤل); D1, D2: kavul savul (قاول صول)

¹¹⁰ A: davul (داؤل); B1, B2, C: řavul (ٹاول); D1, D2: řavul (ٹول)

¹¹¹ A: kerek (كرك); B1, B2, C, D1, D2: kerek veya gerek (كركڭ)

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Ağartan, F. (2016). *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Hacı Bektaş Koleksiyonu Yazma Eserler Kataloğu*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Konya.
- Askalânî: İbn Hacer el-Askalânî. (1414). *ed-Dürrerü'l-Kâmine Fî A'yâni'l-Mi'eti's-Sâmine*, I-IV. Beyrut.
- Baybars el-Mansûrî, (1987). *Kitâbu't-Tuhfeti'l-Mülûkiyye Fi'd-Devleti't-Türkiyye*. (tah. Abdülhamid Sâlih Hamdân). Kahire.
- Birzâlî, (t.y.). *el-Muktefî*. c. I-II, Topkapı Sarayı Ktp., III. Ahmed, no. 2951.
- Bloch, E. (1932-1933). *Catalogue Des Manuscrits Turcs*. I-II, Paris.
- Bursalı Mehmed Tâhir, (1920). *Osmanlı Müellifleri*, C. 2, İstanbul.
- Diriöz, H. A. (1951). Kutbu'l-Alevî'nin Barak Baba Risalesi Şerhi. *Türkiyat Mecmuası*, c. IX, İstanbul: 167-170.
- Flügel, G. (1865). *Die Arabischen, Persischen Und Türkischen Handschriften Der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek Zu Wien*. Wien: K.K. Hof- und Staatsdr.
- Gölpınarlı, A. (1936). *Yunus Emre -Hayatı-*. İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyet-nâme"*. İstanbul.
- Hilmi Ziya, (1923=1340). Anadolu Tarihinde Dinî ve Ruhîyat Müşahedeleri. *Mihrap*, 1 Haziran 1340, S. 13-14: 434-448.
- İbn Kesîr, (1997). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. (tahk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî). I-XXI, Cize.
- Kârgerpîşe, A. (1388). Mesâilî Çend Pîrâmûn-ı Hânkâh-ı Çelebioglu ve İrtibat-ı An Bâ-Mevleviyye. *İrfân-ı İslâmî*, S. 2: 381-394.
- Kâşânî: Abdullâh b. Alî Kâşânî, (t.y.) *Târih-i Olcaytu*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, 3019.
- Koç, M. (2011). Anadolu'da İlk Türkçe Telif Eser. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2011 Sayı 57: 159-174)
- Koç, M. (2013). Harezmi Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine Geçiş ve Anadolu'da Yazılan İlk Türkçe Eser Meselesi. *Aşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu: Bildiriler, 1-2 Kasım 2013*. Kırşehir.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, (1922=1338). Anadolu'da İslamiyet. *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, c. II, S. 5: 385-420.
- Köprülüzade Mehmed Fuad, (1929). *Influence du Chamanisme Turco-Mogol Sur Les Ordres Mystiques Musulmans*. İstanbul.
- Köprülü, M. F. (1947). Firdevsî, *İslam Ansiklopedisi (MEB)*. Cilt IV, İstanbul: 649-651
- Rüknüddin Baybars el-Mansûrî ed-Devâdârî. (1998). *Zübdetü'l-Fikret Fî Târîhi'l-Hicret*. (tahk. Donald S. Richard). Beyrut.
- Safedî: Salâhuddîn Halîl bin Aybek es-Safedî, (1998). *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr*, (tahk. Alî Ebû Zeyd, Mahmûd Sâlim Muhammed, Nebîl Ebû Amse, Muhammed Mev'ûd). I-VI, Dımaşk.
- Safedî: Salâhuddîn Halîl bin Aybek es-Safedî, (2000). *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. (tahk. Ahmed el-Arnaûd, Tezki Mustafâ). I-XXIX, Beyrut.
- Sarıkaya, M. S., Bardakçı, M. N. ve Gürkan, N. (2013). İbnü's-Serrâc'a Göre Sarı Saltuk. *Tasavvuf*, 32 [2013/2], 75-110.
- Şîrâzî: Kutbuddîn-i Şîrâzî, (t.y.). *Dürrerü't-Tâc li-Gurreti'd-Dubâc*, Ayasofya, 2405.
- Ziyâeddin Fahri [Fındıkoğlu]. (1927). Barak Baba Risalesi. *Hayat Mecmuası*. C. II, S. 29, İstanbul: 55.